

RHIF YMCHWIL GYMDEITHASOL::

8/2019

DYDDIAD CYHOEDDI::

28/02/2019

Ymchwil i bennu gwaelodlin y system anghenion addysgol arbennig yng Nghymru: crynodeb gweithredol

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg

This document is also available in English.

Ymchwil i bennu gwaelodlin y system anghenion addysgol arbennig yng Nghymru

Hefin Thomas, Brett Duggan, Dr Alison Glover, Jennifer Lane
(Cwmni Ymchwil Arad)

Dr Carmel Conn, Dr Kathy Evans, Sharon Drew, Amanda
Kelland (Prifysgol De Cymru)

Thomas, H yn al (2019) *Ymchwil i bennu gwaelodlin y system anghenion
addysgol arbennig yng Nghymru*. . Adroddiad rhif GSR 8/2019.

Ar gael trwy droi at: <https://gov.wales/statistics-and-research/research-establish-baseline-special-educational-needs-system/?lang=cy>

Safbwyntiau'r ymchwilydd a fynegir yn yr adroddiad hwn, ac nid rhai
Llywodraeth Cymru o reidrwydd

Am wybodaeth bellach, cysylltwch ag:

Enw: Ymchwil Ysgolion

Is-adran: Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

Ffôn: 0300 025 0377

E-bost: ymchwilysgolion@llyw.cymru

Geirfa

Acronym/gair allweddol	Diffiniad
ADCG	Anhwylder diffyg canolbwyntio a gorfywiogrwydd
ADY	Anghenion dysgu ychwanegol
DDdY	Darpariaeth ddysgu ychwanegol
ALNCo	Cydlynnydd anghenion dysgu ychwanegol
AMBDA	Aelod Cyswllt o Gymdeithas Dyslecsia Prydain
AYECh	Anawsterau ymddygiadol, emosiynol a chymdeithasol
BPVS	Graddfa Geirfa Lluniau Prydain
CAMHS	Gwasanaethau Iechyd Meddwl Plant a'r Glasoed
DECLO	Swyddog Arweiniol Clinigol Addysg Dynodedig
ELSA	Cynorthwydd cymorth llythrennedd emosiynol
EOTAS	Addysg heblaw yn yr ysgol
SA	Seicolegydd Addysg
SLIA	Swyddog Lles Addysg
SAB	Sefydliad addysg bellach
CALU	Cynorthwydd addysgu lefel uwch
CYU	Cynllun ymddygiad unigol
CDU	Cynllun datblygu unigol
IEP	Cynllun addysg unigol
CCU	Cynllun cyfathrebu unigol
Cwrs SBA	Cwrs sgiliau byw'n annibynnol
CAA	Coleg arbenigol annibynnol
ALI	Awdurdod lleol
LAC	Plant sy'n derbyn gofal
BILI	Bwrdd iechyd lleol
AAD	Anawsterau a/neu anabledau dysgu
CCD	Cynorthwydd cymorth dysgu
ThG	Therapi/therapydd galwedigaethol
PCP	Ymarfer sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn
PEP	Cynllun addysg personol
PRU	Uned cyfeirio disgyblion
AAA	Anghenion addysgol arbennig
SENCo	Cydlynnydd anghenion addysgol arbennig
SEP	Darpariaeth addysgol arbennig
SLT	Therapi/therapydd lleferydd ac iaith
CAMPUS	Cyraeddadwy, amser wedi'i bennu, mesuradwy, penodol, uchelgeisiol, synhwyrol
SMT	Tîm uwch-reolwyr
SNAP Cymru	Mae SNAP Cymru yn elusen sy'n cynnig gwybodaeth, cyngor a chymorth i deuluoedd ac ymarferwyr ynghylch AAA
CA	Cynorthwydd addysgu
PSHC	Prawf Sgiliau Hanfodol Cymru

Crynodeb gweithredol

1. Comisiynwyd cwmni ymchwil Arad a Phrifysgol De Cymru gan Lywodraeth Cymru i gynnal ymchwil i bennu gwaelodlin y system anghenion addysgol arbennig (AAA) gyfredol yng Nghymru cyn gweithredu Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018 (y Ddeddf). Mae'r crynodeb gweithredol hwn yn amlinellu dull yr astudiaeth ac yn cyflwyno crynodeb o ganfyddiadau'r ymchwil.

Cefndir yr astudiaeth

2. Pasiwyd y Ddeddf gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru ar 12 Rhagfyr 2017, ac fe sicrhodd Gydsyniad Brenhinol ar 24 Ionawr 2018. Mae Memorandwm Esboniadol y Ddeddf (Llywodraeth Cymru, 2018a) yn nodi bod y Ddeddf yn gwneud darpariaeth ar gyfer fframwaith statudol newydd er mwyn cynorthwyo plant a phobl ifanc sydd ag anghenion dysgu ychwanegol (ADY). Mae hyn yn disodli'r ddeddfwriaeth bresennol ynghylch anghenion addysgol arbennig (AAA) ac asesu plant a phobl ifanc sydd ag anawsterau a/neu anabledau dysgu (AAD) mewn addysg a hyfforddiant ôl-16. Yn ogystal, mae'r ddeddf yn parhau â bodolaeth Tribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru, sy'n cynnig y cyfle i blant, eu rhieni a phobl ifanc apelio yn erbyn penderfyniadau a wneir gan yr awdurdod lleol (ALI) mewn perthynas â'u ADY neu ADY eu plentyn, ond mae'n ei ailenwi yn Dribiwnlys Addysg Cymru.¹
3. Mae gan y Ddeddf dri amcan cyffredinol ac mae'n creu:
 - a) fframwaith deddfwriaethol unedig er mwyn cynorthwyo pob plentyn oedran ysgol gorfodol neu iau sydd ag ADY, a phobl ifanc sydd ag ADY yn yr ysgol neu mewn addysg bellach (AB);
 - b) proses asesu, cynllunio a monitro integredig ac ar y cyd sy'n hwyluso ymyriadau cynnar, amserol ac effeithiol; a
 - c) system deg a thryloyw er mwyn darparu gwybodaeth a chyingor, ac er mwyn datrys pryderon ac apeliadau.

¹ Mae'r memorandwm esboniadol yn nodi ymhellach bod 'Yr enw newydd yn adlewyrchu nid yn unig rôl y Tribiwnlys wrth benderfynu ynghylch apeliadau mewn perthynas ag ADY ond hefyd, y rôl a gyflawnir gan y SENTW ar hyn o bryd wrth benderfynu ynghylch hawliadau gwahaniaethu ar sail anabledd sy'n ymwneud ag ysgolion, swyddogaeth y bydd y Tribiwnlys yn parhau i'w chyflawni.' (Llywodraeth Cymru, 2018a)

4. Pennwyd un ar ddeg nod craidd sy'n ceisio cyflawni tri amcan cyffredinol y Ddeddf:
Y rhain yw:

- cynllun unedig – mae'r Ddeddf yn creu un cynllun statudol (y cynllun datblygu unigol (CDU)) i ddisodli amrywiaeth bresennol y cynlluniau AAA ac AAD statudol ac anstatudol ar gyfer dysgwyr sydd ag ADY mewn ysgolion ac AB;²
- cyflwyno'r term Anghenion Dysgu Ychwanegol;³
- ystod oedran 0 i 25 oed;
- mwy o gyfranogiad gan blant a phobl ifanc;
- dyheadau uchel a gwell deilliannau;
- system symlach sy'n achosi llai o wrthdaro;
- rhagor o gydweithredu;
- dyletswydd newydd ar fyrddau iechyd lleol i benodi Swyddog Arweiniol Clinigol Addysg Dynodedig (DECLO);
- osgoi anghytundeb a datrys anghytundeb yn gynharach;
- hawliau clir a chyson i apelio;
- cod gorfodol;
- system ddwyieithog.

5. Disgwylir y caiff y system newydd ei gweithredu rhwng mis Medi 2020 a mis Gorffennaf 2023. Am y tro, rhaid i ALLau a'r rhai sy'n gweithio gyda phlant sydd ag AAA sicrhau eu bod yn parhau i gydymffurfio â'r dyletswyddau sydd arnynt dan

² Nid oes templed cenedlaethol ar gyfer CDUau eto – caiff hwn ei gynnwys yn y Cod ADY a bydd gofyn i Gynulliad Cenedlaethol Cymru ei gymeradwyo maes o law. Ni fydd CDUau yn statudol nes bydd y Ddeddf yn dod i rym. Rhwng 2009 a 2012, mi wnaeth wyth ALI ddatblygu a pheilota templed fel rhan o waith ymchwil gweithredol a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru. Yn ystod y gwaith maes ar gyfer yr astudiaeth hon, cyfeiriodd rhai sefydliadau at y templed CDU a ddefnyddiwyd yn ystod y cyfnod peilota hwn (e.e. ALLau yn darparu hyfforddiant sy'n ymwneud â CDUau i ymarferwyr ysgol). Yn ogystal, cyfeiriodd sefydliadau eraill at ddefnyddio CDUau ond mae'n bosibl eu bod yn defnyddio'r term yn gyfnewidiol gyda Chynlluniau Addysg Unigol (IEPau).

³ Mae rhai sefydliadau wedi dechrau defnyddio'r term ADY ac mae eraill yn parhau i ddefnyddio'r term AAA. Yn yr adroddiad hwn, defnyddir y term AAA i adlewyrchu'r system bresennol, er y gwneir rhai cyfeiriadau at sefydliadau sy'n defnyddio terminoleg ADY pan fo hynny'n briodol.

ddeddfwriaeth berthnasol, gan gynnwys Deddf Addysg 1996 a Deddf Dysgu a Sgiliau 2000. Yn ogystal, rhaid i adrannau addysg ALL, ysgolion, lleoliadau blynyddoedd cynnar a'r rhai sy'n eu helpu – gan gynnwys iechyd a gwasanaethau cymdeithasol – barhau i roi sylw i God Ymarfer Anghenion Addysgol Arbennig Cymru (2004).⁴

6. Diben yr astudiaeth hon yw pennu gwaelodlin y system AAA bresennol, cyn gweithrediad y Ddeddf. Defnyddir y canfyddiadau er mwyn cyfrannu at werthusiad a gynhelir yn y dyfodol o effaith y Ddeddf.
7. Cynhaliwyd y gwaith ymchwil hwn yn ystod cyfnod o drawsneewid yn y system AAA yng Nghymru. Mae'n bwysig cydnabod bod hyn yn creu rhai heriau o ran pennu gwaelodlin y system AAA a oedd yn bodoli cyn y cyflwynwyd y newidiadau diweddar y dylanwadwyd arnynt gan y rhaglen drawsnewid ADY. Er enghraifft, gallai argaeledd y *Cod ADY Drafft* (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017) fel rhan o'r ddogfennaeth a ddarparwyd gan Lywodraeth Cymru i Aelodau Cynulliad er mwyn cynorthwyo eu gwaith o graffu'r Bil, fod wedi dylanwadu ar arfer mewn ysgolion, ALLau neu sefydliadau eraill.⁵ Ymhellach, bu rhai ALLau, ysgolion a sefydliadau eraill yn ymwneud â phrosiectau ymchwil gweithredol rhwng 2009 a 2012 lle'r oeddent yn ceisio datblygu a threialu systemau a dulliau gweithredu newydd er mwyn helpu i siapio polisi a deddfwriaeth yn y dyfodol (e.e. datblygu a pheilotu CDUau).⁶ Cyhoeddwyd canfyddiadau o'r gwaith ymchwil gweithredol hwn ac felly, roeddent ar gael i sefydliadau, a allent ddysgu ohonynt ac addasu eu harferion, os oeddent wedi cymryd rhan yn y rhaglenni peilot neu beidio.⁷

⁴ Gweler <https://gov.wales/topics/educationandskills/schoolshome/additional-learning-special-educational-needs/transformation-programme/legislation-and-statutory-guidance/?lang=en> (Cyrchwyd 19 Mehefin 2018).

⁵ Gweler <http://www.senedd.assembly.wales/documents/s59527/Draft%20Additional%20Learning%20Needs%20Code%20February%202017.pdf> (Cyrchwyd 12 Hydref 2018).

⁶ Nid yw'r gofynion CDU gorfodol, a nodir yn y Cod ADY newydd i Gymru, wedi cael eu cyhoeddi eto. Gallai hwn fod yn wahanol i'r CDU a ddatblygwyd ac a beilotwyd fel rhan o astudiaeth ymchwil gweithredol Llywodraeth Cymru (Gweler Adran 1.7 y prif adroddiad).

⁷ Mae cyfres o adroddiadau wedi'u seilio ar y rhaglen ymchwil gweithredol er mwyn cyfrannu at y gwerthusiad o'r Peilot ADY ar gael yma <https://gov.wales/statistics-and-research/programme-action-research-additional-learning-needs-pilot/?lang=en> (cyrchwyd Awst 17 2018).

Nod ac amcanion yr astudiaeth

8. Roedd manyleb Llywodraeth Cymru ar gyfer yr astudiaeth yn diffinio nod y prosiect fel a ganlyn: 'cynllunio a chynnal asesiad gwaelodlin o'r system AAA/AAD/ADY bresennol gyda phersonél allweddol mewn ALLau, ym maes iechyd, mewn ysgolion ac mewn SABau sy'n gyfrifol am ddarparu a chyflwyno cymorth, arferion a phrosesau ar gyfer AAA/AAD/ADY yn ein system addysg yng Nghymru. Dylid gwneud hyn trwy gyfrwng cymysgedd o ddulliau meintiol ac ansoddol gan gynnwys data monitro priodol yn ychwanegol lle'n bosibl.' (Llywodraeth Cymru, 2017).
9. Amcanion yr astudiaeth oedd cynnal asesiad gwaelodlin cenedlaethol, ar ffurf arolwg, a gwaith astudiaeth achos manwl mewn pedair ardal ddaearyddol; un ALI o blith bob un o'r pedwar o ranbarthau consortiwm addysg. Cyfeirir at y rhain yn yr adroddiad hwn fel yr arolwg gwaelodlin AAA (yr arolwg) a'r astudiaethau achos ALI (astudiaethau achos). Yn ogystal â'r arolwg a'r astudiaethau achos, cynhaliwyd ymarfer casglu tystiolaeth ychwanegol (ceisiadau am ddata) er mwyn casglu data gan ALLau. Mae adran 2 y prif adroddiad yn cynnwys manylion pellach am yr arolwg, yr astudiaethau achos a'r ceisiadau am ddata.

Dull

Arolwg gwaelodlin AAA

10. Cynhaliwyd e-arolwg er mwyn casglu safbwyntiau a phrofiadau gweithwyr proffesiynol o'r system gyfredol ar gyfer plant a phobl ifanc sydd ag AAA ac AAD. Roedd yr arolwg yn cynnwys cwestiynau am y system AAA/AAD gyfredol yn gyffredinol ac ynghylch agweddau penodol o'r system, gan gynnwys asesu, cynllunio, trosglwyddo, osgoi a datrys anghytundebau a gweithio mewn partneriaeth. Mae Atodiad D y prif adroddiad yn cynnwys holiadur yr arolwg.
11. Roedd yr arolwg ar gyfer SENCos/ALNCos ysgolion (er bod ymarferwyr ysgol eraill wedi ymateb hefyd), staff adrannau addysg a gwasanaethau cymdeithasol ALLau, staff byrddau iechyd lleol (BILlau), sefydliadau addysg bellach (SABau) a cholegau arbenigol annibynnol (CAAau). Darparwyd manylion cyswllt staff ALI, BILI, SAB a

CAA gan Lywodraeth Cymru.⁸ Sicrhawyd manylion cyswllt ysgolion trwy ddefnyddio rhestr cysylltiadau ysgolion Llywodraeth Cymru ac ychwanegwyd at hon wrth chwilio ar y we am gyfeiriadau e-bost ysgolion.

12. Cynhaliwyd yr arolwg dros gyfnod o bedair wythnos a hanner rhwng 31 Ionawr a 4 Mawrth 2018 ac fe'i hanfonwyd yn uniongyrchol mewn neges e-bost at 1,904 o unigolion neu sefydliadau (e.e. ysgolion, unedau cyfeirio disgyblion). Anfonwyd hyd at dair neges e-bost at y rhai na wnaethant ymateb yn ystod y cyfnod hwn, yn eu hatgoffa i lenwi'r arolwg. Yn ogystal, ffonwyd ysgolion pan ganfuwyd bod cyfeiriadau e-bost yn annilys er mwyn gofyn am eu cyfeiriad e-bost cywir. Yn ogystal, gwnaethpwyd galwadau ffôn wedi'u targedu i ysgolion uwchradd nad oeddent wedi ymateb i'r arolwg. Codwyd ymwybyddiaeth o'r arolwg trwy gyfrwng rhestr ddosbarthu ADY a chylchlythyr addysg Llywodraeth Cymru hefyd.
13. At ei gilydd, ystyriwyd bod 726 o ymatebion i'r arolwg 'o fewn y cwmpas' at ddibenion y gwaith o ddadansoddi'r arolwg.⁹ Roedd y rhain yn cynnwys 525 o ymatebwyr yr oeddent wedi cwblhau'r holiadur a 201 o ymatebwyr a oedd wedi cynnig ymateb rhannol. Mae Tabl 1 y prif adroddiad yn cynnwys dadansoddiad o nifer yr ymatebion fesul sector. Darparir data proffil manylach am yr ymatebwyr o ysgolion fesul sector a chyfrwng yr addysg yn Atodiad B.

Astudiaethau achos ALI

14. Fel rhan o'r ymchwil gwaelodlin, cynhaliwyd gwaith ymchwil ansoddol manwl mewn pedwar ALI, un o bob un o'r consortia addysg rhanbarthol. Seiliwyd yr astudiaethau achos hyn ar gyfweiliadau gydag ymarferwyr sy'n gweithio mewn ysgolion, PRUau, SABau, ALLau a BILlau. Diben y cam hwn yn y gwaith ymchwil oedd creu darlun manwl o'r system AAA gyfredol mewn sefydliadau, ardaloedd daearyddol a chyddestunau amrywiol. Dewiswyd y pedwar ALI a fu'n astudiaethau achos er mwyn

⁸ Darparwyd manylion cyswllt ar gyfer staff mewn 12 o'r 22 o adrannau addysg ALI ac 19 o'r 22 o adrannau gwasanaethau cymdeithasol, yn ogystal â phob pennaeth SAB a staff ym mhob CAA a BIL gan Lywodraeth Cymru. Yn yr ALLau eraill, estynnodd y tîm ymchwil wahoddiad i'r cyfarwyddwyr gwasanaethau cymdeithasol ac addysg i ddosbarthu'r arolwg i gydweithwyr sy'n cyflawni rolau sy'n ymwneud â'r system AAA.

⁹ Roedd y rhain yn ymatebwyr a oedd wedi ateb o leiaf un cwestiwn y tu hwnt i'r cwestiynau proffil. Barnwyd mai ymatebwyr yr oeddent y tu hwnt i'r cwmpas oedd y rhai a oedd wedi clicio 'arall' pan ofynnwyd iddynt pwy y maent yn gweithio iddynt (ac ni chawsant eu cynnwys yn yr arolwg gan nad oeddent yn dod o fewn cwmpas yr astudiaeth), ymatebwyr a gychwynnodd yr arolwg fwy nag unwaith (cynhwyswyd eu hymateb mwyaf cyflawn yn y dadansoddiad) ac ymatebwyr nad oeddent wedi ateb unrhyw gwestiynau y tu hwnt i'r cwestiynau proffil (ac felly, nid oeddent wedi darparu data digonol i'w ddadansoddi).

cynnwys amrediad o nodweddion o ran canran y disgyblion sydd ag AAA, canran y disgyblion sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim (FSM), maint, daearyddiaeth, amddifadedd a chanran y siaradwyr Cymraeg. Mae'r prif adroddiad yn cynnwys manylion pellach am y detholiad yn y sampl a nodweddion y pedwar ALI.

15. Ar draws yr holl ardaloedd, cynhaliwyd gwaith maes mewn wyth ysgol prif ffrwd, pedair ysgol arbennig a phedwar PRU. Ym mhob ALI, cynhaliwyd ymweliadau ag un ysgol gynradd, un ysgol uwchradd ac un ysgol arbennig, yn ogystal ag un PRU. Cynhaliwyd cyfweiliadau neu drafodaethau grŵp gydag uwch-reolwyr mewn ysgolion, SENCos, athrawon, rheolwyr ADY mewn SABau ac ymarferwyr eraill.
16. Cynhaliwyd cyfweiliadau gyda 18 o staff ALI – 12 o adrannau addysg a 6 o adrannau gwasanaethau cymdeithasol ALI. Roedd rolau staff ALI yn amrywio yn ôl ardal, ond roeddent yn cynnwys uwch-swyddogion sy'n gyfrifol am reoli amrediad o wasanaethau yn eu hardaloedd lleol. Mae'r adroddiad llawn yn cynnwys manylion pellach am y sawl a gyfrannodd at yr ymchwil.
17. Cynhaliwyd cyfweiliadau gyda chyfanswm o 19 o staff BILI, a oedd yn cynnwys rhwng tri a saith ym mhob ardal. Unwaith eto, cynhaliwyd cyfweiliadau gyda chynrychiolwyr BILI ar draws ystod eang o feysydd gwasanaeth, gan gynnwys pediatreg gymunedol, gwasanaethau iechyd meddwl plant a'r glasod (CAMHS), therapi lleferydd ac iaith (SLT) pediatrig, nyrsio a therapi galwedigaethol. Gweler yr adroddiad llawn am fanylion pellach.

Ceisiadau am ddata gan ALLau

18. Cynhaliwyd ymarferiad ychwanegol ar ffurf ceisiadau am ddata, er mwyn casglu gwybodaeth gan ALLau am niferoedd yr asesiadau statudol y gofynnwyd amdanynt ac a gynhaliwyd, yr amser y mae prosesau AAA/AAD yn eu cymryd a niferoedd yr anghytundebau, yr apeliadau a'r tribiwnlysoedd. Mae Atodiad F y prif adroddiad yn cynnwys copi o'r ffurflen er mwyn gwneud cais am ddata.

Canfyddiadau

19. Gwelwyd cytundeb cyffredinol, yn enwedig ymhlith y rhai sy'n gweithio yn y sector addysg, bod y prosesau a'r arferion presennol o fewn y system AAA yn effeithiol. Teimlwyd bod angen rhoi sylw i rai agweddau o'r system (e.e. amseroldeb

prosesau, argaeledd offerynnau asesu Cymraeg) a bod rhywfaint o amrywiaeth yn bodoli o ran yr ansawdd. Fodd bynnag, roedd rhan fwyaf y cyfranogwyr mewn ysgolion a cholegau yn cytuno bod prosesau asesu ac adolygu, a'r ffordd y cyflwynir darpariaeth addysgol arbennig (SEP) i ddysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a dysgwyr sydd â chynlluniau mewn SAB, yn effeithiol, a bod y sefyllfa i ddysgwyr sydd â datganiad yn effeithiol yn yr un modd.¹⁰ Isod, amlinellir canfyddiadau mewn perthynas ag agweddau amrywiol ar y system ADY.

Asesu

20. Roedd rhan fwyaf yr ymatebwyr o ysgolion a cholegau yn cytuno bod y prosesau adolygu ar gyfer dysgwyr sy'n derbyn SEP trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a datganiadau ac ar gyfer dysgwyr sydd â chynlluniau mewn SAB yn effeithiol (Gweler Ffigurau 29 a 30 y prif adroddiad). Roedd cyfrannau mwyaf yr ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd ac ysgolion arbennig yn cytuno'n gryf neu'n cytuno bod hyn yn wir ar gyfer prosesau adolygu statudol ac roedd cyfrannau uchaf yr ymatebwyr o wasanaethau cymdeithasol ALI a BILL yn cytuno i raddau. Ar gyfer adolygiadau o gynlluniau anstatudol, roedd cyfran fwyaf yr ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd a CAAau yn cytuno'n gryf neu'n cytuno bod prosesau yn effeithiol, ac roedd ymatebwyr o SABau yn fwy tebygol o gytuno i raddau bod hyn yn wir. Cefnogwyd hyn yn y dystiolaeth a gasglwyd yn y gwaith ymchwil astudiaethau achos gydag ymarferwyr ysgolion a SABau.
21. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu bod cyfranogwyr o'r farn bod y broses asesu statudol yn gadarn ac yn deg a bod pobl briodol yn cymryd rhan ynddi. Fodd bynnag, mae ymarferwyr hefyd o'r farn bod gwrthdaro rhwng y pwysau i gynnal

¹⁰ Mae Cod Anghenion Addysgol Arbennig Cymru (Llywodraeth Cymru, 2004) yn nodi bod 'Darpariaeth addysgol arbennig yn golygu: (a) i blant dwy oed neu drosodd, darpariaeth addysgol sy'n ychwanegol at y ddarpariaeth addysgol a wneir fel rheol ar gyfer plant o'u hoedran mewn ysgolion a gynhelir gan yr AALI yn yr ardal, ar wahân i ysgolion arbennig, neu'n wahanol mewn rhyw ffordd arall i'r ddarpariaeth honno (b) i blant o dan ddwy oed, darpariaeth addysgol o unrhyw fath.' Mae'n diffinio 'gweithredu gan yr ysgol' fel 'pan fydd athro dosbarth neu athro pwnc yn canfod bod gan blentyn anghenion addysgol arbennig, maent yn darparu ymyriadau sy'n ychwanegol at y rhai a ddarperir fel rhan o strategaethau a chwricwlwm gwahaniaethol arferol yr ysgol neu'n wahanol iddynt. Fel rheol, llunnir CAU.' Mae'n diffinio 'gweithredu gan yr ysgol a mwy' fel pan fydd athro dosbarth neu athro pwnc a'r SENCO yn cael cyngor neu gefnogaeth gan arbenigwyr allanol, fel y gellir trefnu ymyriadau amgen sy'n ychwanegol at y rhai a ddarperir ar gyfer y disgybl trwy Gweithredu gan yr Ysgol neu'n wahanol iddynt. Fel rheol, y SENCO sy'n arwain yn y mater er mai'r athro dosbarth neu'r athro pwnc fydd yn dal yn gyfrifol am y ddarpariaeth o ddydd i ddydd. Fel rheol, llunnir CAU newydd.'

asesiadau ac i weithredu SEP yn gyflym (ar gyfer asesiadau mewn ysgol a rhai statudol) a'r angen i ymateb mewn ffordd raddedig sy'n golygu y gellir monitro cynnydd a gwneud penderfyniadau ar sail tystiolaeth ddigonol. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu bod sefydliadau yn wynebu heriau wrth fodloni disgwyliadau rhieni ynghylch pa mor gyflym y gellir cynnal asesiad a sicrhau bod cymorth yn ei le ar gyfer eu plentyn ar ôl y codir pryderon. Er na fu rhieni/gofalwyr yn cymryd rhan uniongyrchol yn yr ymchwil, roedd cyfranogwyr yn aml yn cyfeirio at ganfyddiadau rhieni o'r ffaith bod prosesau asesu statudol yn cymryd amser hir. Mae hyn yn tanseilio pwysigrwydd sicrhau bod prosesau yn fwy ymatebol ac amserol fel na fydd yn rhaid i ddysgwyr a rhieni/gofalwyr aros mor hir, yn ogystal â sicrhau gweithgarwch ymgysylltu effeithiol gyda dysgwyr a rhieni/gofalwyr trwy gydol prosesau asesu.

22. Mae canfyddiadau'n awgrymu bod math y dystiolaeth a ddarparir gan ysgolion ar gyfer asesiad statudol yn amrywio, a bod diffyg cysondeb mewn arfer ar draws ALLau, wrth i rai ddarparu mwy o arweiniad i ysgolion nag eraill. Mae hyn yn awgrymu y gallai fod angen i ALLau ddarparu mwy o hyfforddiant neu arweiniad rhagnodol i ysgolion ynghylch casglu tystiolaeth er mwyn cyfrannu at benderfyniadau ynghylch a oes gan ddysgwyr ADY dan y system newydd.

SEP

23. Ymhlith y rhai a gwblhaodd yr arolwg, roedd rhan fwyaf yr ymarferwyr o'r farn bod SEP ar gyfer dysgwyr a gaiff eu cynorthwyo trwy gyfrwng datganiadau yn effeithiol (Gweler Ffigwr 13 yn y prif adroddiad). Roedd cyfran fwyaf yr ymatebwyr ar draws ysgolion arbennig (73%), ysgolion prif ffrwd (50%) ac adrannau addysg ALI (45%) yn cytuno'n gryf neu'n cytuno bod SEP ar gyfer dysgwyr sydd â chynlluniau statudol yn effeithiol. O ran agweddau penodol SEP ar gyfer dysgwyr sy'n cael SEP trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a'r rhai sydd â chynlluniau mewn SAB, roedd cyfran fwyaf yr ymatebwyr o CAAau (71%), SABau (53%), ac ysgolion prif ffrwd (45% mewn perthynas â SEP ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a 43% mewn perthynas â SEP ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu yn y blynyddoedd cynnar/a mwy) yn cytuno'n gryf neu'n cytuno bod SEP ar gyfer dysgwyr sydd â

chynlluniau anstatudol yn effeithiol. Adlewyrchwyd y canfyddiadau hyn yn ystod cyfweiliadau astudiaeth achos ysgolion a SABau, wrth i'r sawl a gyfwelwyd adrodd bod eu prosesau er mwyn darparu SEP trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a chynlluniau mewn SAB yn effeithiol o ran cymorth wedi'i dargedu, gwaith un-i-un a gwaith grŵp, canolfannau adnoddau arbenigol a dosbarthiadau arbennig.

24. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu bod cyfranogwyr o'r farn bod SEP yn effeithiol i ddysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng datganiadau a chynlluniau anstatudol. Roedd y sawl a gyfwelwyd yn yr astudiaethau achos yn teimlo bod presenoldeb, sgorau cyrhaeddiad, cyfraddau gwahardd, bodlonrwydd rhieni a lles a hyder dysgwyr yn cynnig tystiolaeth o effeithiolrwydd SEP. Fodd bynnag, er bod y canfyddiadau'n awgrymu bod ymarferwyr o'r farn bod ansawdd SEP ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy yn dda, mae'n ymddangos bod ymarferwyr yn ystyried bod llai o gapasiti ar gael o fewn asiantaethau allanol (e.e. gwasanaethau a ddarparir gan ALI, iechyd) i ddarparu cymorth i'r dysgwyr hyn.
25. Gwelwyd safbwyntiau cymysg ynghylch y defnydd o grwpiau arbenigol mewn ysgolion prif ffrwd. Roedd rhai o'r unigolion a gyfwelwyd yn feirniadol o'u defnydd, gan nodi eu bod yn lleihau'r mynediad i gwricwlwm eang ac nad ydynt wastad yn cael eu haddysgu ar lefel briodol, ac roedd eraill o'r farn bod hyn yn sicrhau ansawdd o ran yr addysgu a'r dysgu.
26. Yn ogystal, canfu'r ymchwil safbwyntiau cymysg ynghylch a ddylai mewnbwn staff arbenigol (e.e. staff BILI, seicolegwyr addysg ALI) ganolbwyntio'n fwy ar gynorthwyo darpariaeth uniongyrchol drwy ymyriadau neu a ddylai mewnbwn arbenigol ganolbwyntio ar ddarparu arweiniad a hyfforddiant i staff nad ydynt yn staff arbenigol. Mae'n ymddangos bod rhywfaint o densiwn rhwng y dymuniad i weld mwy o gyswllt uniongyrchol gydag ymarferwyr iechyd (yn enwedig ymhlith rhai ymarferwyr ysgol) a'r farn y bydd yn rhaid i staff BILI fabwysiadu rôl fwy strategol na'u rôl bresennol. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu hefyd bod safbwyntiau cymysg ynghylch y prosesau sicrhau ansawdd ym maes iechyd ar gyfer SEP. Efallai y bydd gan y materion hyn oblygiadau ar gyfer yr adeg pan gyflwynir rôl y DECLO trwy'r

Ddeddf a'r ffordd y nodir cyfrifoldebau gwahanol sefydliadau yn glir dan y system newydd.

27. Mae'r canfyddiadau'n dynodi bod angen i gynlluniau fod yn ddigon hyblyg i fodloni amrediad eang anghenion nifer o ddysgwyr a hefyd, ymateb i anghenion plant a phobl ifanc sy'n newid wrth iddynt ddatblygu. Roedd rhai o'r unigolion a gyfwelwyd mewn astudiaethau achos o'r farn bod 3-4 targed o fewn IEPau yn annigonol i ddysgwyr y mae ganddynt fwy nag un neu ddau o feysydd angen. Fodd bynnag, er bod Cod Ymarfer Anghenion Addysgol Arbennig Cymru (Llywodraeth Cymru, 2004) yn nodi y dylai IEPau fod 'yn gryno gan ganolbwyntio ar dri neu bedwar targed allweddol', nid yw'n pennu cyfyngiad o ran nifer y targedau y gellir eu cynnwys.

Adolygu

28. Canfu'r ymchwil bod ymarferwyr yn gefnogol o'r prosesau adolygu statudol cyfredol ar y cyfan. Dangosodd canfyddiadau'r arolwg bod cyfran fwyaf yr ymatebwyr o ysgolion arbennig (50%) ac ysgolion prif ffrwd (44%) yn cytuno'n gryf neu'n cytuno, ac roedd yr ail gyfran fwyaf yn cytuno i raddau (43% a 30%) bod y trefniadau adolygu statudol presennol yn effeithiol. Er bod cyfran uchaf yr ymatebwyr o adrannau gwasanaethau cymdeithasol ALI (50%) a BILI (41%) yn cytuno i raddau, roedd rhai (16% a 20%) yn anghytuno i raddau bod y trefniadau adolygu statudol presennol yn effeithiol.
29. Roedd canfyddiadau'r astudiaethau achos yn awgrymu bod y sawl a gyfwelwyd o'r farn bod prosesau adolygu yn effeithiol yn gyffredinol. Fodd bynnag, mae'r canfyddiadau'n dynodi bod ymarferwyr o'r farn bod y broses o adolygu datganiadau yn ailadroddus ac mae nifer yn teimlo y gallai hwn fod yn faes lle y gall y Ddeddf gael dylanwad cadarnhaol ar yr arfer. Yn ogystal, mae'r canfyddiadau hefyd yn awgrymu bod cwrpas yr amcanion a nodir yng nghynlluniau dysgwyr yn aml yn rhy eang ac nad ydynt yn cael eu diweddarau'n ddigon aml i adlewyrchu newidiadau mewn anghenion dysgwyr. Roedd ymarferwyr mewn BILlau yn teimlo nad ydynt bob amser yn cael gwybod am brosesau adolygu yn ddigon cynnar, ac nad oes ganddynt y capasiti i gymryd rhan mewn cyfarfodydd adolygu bob tro. Efallai bod angen ystyried goblygiadau posibl hyn ar ddatblygiad trefniadau partneriaeth amlasiantaeth dan y system newydd.

Cynnwys dysgwyr a rhieni/gofalwyr

30. Roedd rhan fwyaf yr ymatebwyr i'r arolwg o ysgolion, ALLau, SABau a CAAau yn cytuno bod plant a phobl ifanc yn cael eu cynorthwyo i ddeall a chymryd rhan lawn yn y penderfyniadau sy'n effeithio arnynt, a'u bod yn cael cyfleoedd i fynegi pryderon ac i gael atebion i'w cwestiynau. Fodd bynnag, roedd llai o ymatebwyr BILlau yn cytuno bod plant a phobl ifanc yn cael eu cynnwys mewn ffordd effeithiol; roedd llai na hanner yn cytuno bod plant a phobl ifanc yn cael eu cynorthwyo i gymryd rhan lawn yn y penderfyniadau sy'n effeithio arnynt a'u bod yn cael cynnig cyfleoedd i fynegi pryderon a chael atebion i'w cwestiynau.
31. Roedd rhan fwyaf yr ymatebwyr i'r arolwg ar draws pob sector yn cytuno bod rhieni a gofalwyr yn cael eu cynorthwyo i ddeall y penderfyniadau sy'n effeithio ar eu plant, i gymryd rhan lawn yn y penderfyniadau sy'n effeithio ar eu plant, yn cael cynnig cyfleoedd i fynegi pryderon ac i gael atebion i'w cwestiynau.
32. Mae canfyddiadau'n awgrymu bod ymarferwyr o'r farn bod prosesau cynllunio wedi canolbwyntio'n fwy ar yr unigolyn dros y blynyddoedd diwethaf, er bod nifer wedi amlygu y gallai hyn gynyddu'r amser y mae'r prosesau hyn yn ei gymryd (e.e. wrth hwyluso sgysiau mwy strwythuredig gyda rhieni/gofalwyr). Fodd bynnag, mae'r canfyddiadau'n awgrymu hefyd, er bod ysgolion yn ceisio cynnwys rhieni mewn adolygiadau o gynlluniau ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy, bod gweithgarwch ymgysylltu rhieni yn parhau i fod yn eithaf cyfyngedig ar gyfer y rhai sydd â chynlluniau anstatudol.
33. Mae canfyddiadau'n awgrymu bod ymarferwyr o'r farn bod dysgwyr yn gwerthfawrogi'r ffaith eu bod yn cael cynnwys mewn prosesau cynllunio ac adolygu, a bod hyn yn gwella 'buddsoddiad' dysgwyr yn eu haddysg. Fodd bynnag, efallai bod angen i leoliadau addysgol archwilio ffyrdd o gynorthwyo dysgwyr a'u teuluoedd i gymryd rhan mewn trafodaethau am eu dysgu.

Gweithio gydag eraill

34. Roedd ymatebion i'r arolwg yn dangos bod rhan fwyaf yr ymatebwyr ym mhob sector yn cytuno bod perthnasoedd gwaith effeithiol wedi cael eu meithrin gydag ysgolion, adrannau addysg ALL a rhieni/gofalwyr. Roedd ymatebwyr yn fwy tebygol

o gytuno i raddau bod perthnasoedd gwaith effeithiol wedi cael eu meithrin gyda SABau, iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol ALL a Gyrfa Cymru. Mae ymatebion yr astudiaethau achos yn cadarnhau canfyddiadau'r arolwg ac roedd y sawl a gyfwelwyd yn fwy tebygol hefyd o farnu bod perthnasoedd gwaith yn fwy effeithiol o fewn eu sector eu hunain nag y maent gyda sectorau eraill.

35. Mae'r canfyddiadau'n dynodi bod cyfleoedd i wella cyfathrebu a gweithgarwch rhannu gwybodaeth rhwng ymarferwyr iechyd a sectorau eraill, yn ogystal ag o fewn gwasanaethau iechyd. Er enghraifft, adroddodd rhai staff BILI (e.e. SLTau) nad ydynt bob tro'n cael gwahoddiadau – naill ai gan ysgolion neu baediatregwyr – i gyfarfodydd cynllunio ac adolygu, yn ogystal ag adborth ac adroddiadau. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu hefyd bod rhai staff BILI yn teimlo nad ydynt yn cael eu hysbysu'n ddigon cynnar am faterion. Efallai bod angen ystyried pa oblygiadau y gallai hyn eu cael ar gyfer datblygiad trefniadau partneriaeth amlasiantaeth dan y system newydd.

Trosglwyddo

36. Roedd rhan fwyaf yr ymatebwyr o'r farn bod prosesau trosglwyddo yn effeithiol i ddysgwyr sy'n cael SEP trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a datganiadau. Roedd cyfrannau uwch o ymatebwyr o ysgolion nag ymatebwyr o SABau, ALLau, BILlau yn cytuno bod prosesau trosglwyddo yn effeithiol. Roedd ymatebwyr ym mhob sector yn fwy tebygol o gytuno bod prosesau trosglwyddo effeithiol yn eu lle o fewn eu lleoliad/gwasanaeth o'u cymharu â phrosesau er mwyn trosglwyddo i mewn ac allan o'u gwasanaeth/lleoliad. Mae canfyddiadau'r astudiaethau achos yn awgrymu bod y trosglwyddo o ysgolion cynradd i ysgolion uwchradd yn effeithiol ar y cyfan, er bod rhan fwyaf o'r rheini a gyfwelwyd mewn ysgolion ac ALLau yn nodi bod effeithiolrwydd y trosglwyddo yn amrywio o ysgol i ysgol ac ymhlith SENCos unigol. Roedd effeithiolrwydd y trosglwyddo o leoliadau blynyddoedd cynnar i ysgolion yn amrywio yn ôl ardal yr astudiaethau achos, wrth i rai ardaloedd nodi eu bod wedi ffurfio cysylltiadau gwell nag eraill rhwng darparwyr blynyddoedd cynnar, ymwelwyr iechyd ac ysgolion. Adroddwyd bod y trosglwyddo i AB yn eithaf da er bod y sawl a gyfwelwyd o SABau wedi amlygu heriau wrth sicrhau eu bod yn dod yn ymwybodol o AAA/AAD dysgwyr yn gynnar, a nodwyd

bod amrywiadau mewn arferion ar draws ALLau o ran paratoi ar gyfer trosglwyddo (e.e. faint o wybodaeth am ddysgwyr a rennir gyda nhw).

37. Roedd safbwyntiau ynghylch effeithiolrwydd trosglwyddo o ddarparwyr blynyddoedd cynnar i ysgolion yn amrywio'n sylweddol ar draws ardaloedd yr astudiaethau achos. Gallai hyn awgrymu nad yw trefniadau lleol effeithiol ar gyfer trosglwyddo o'r ddarpariaeth gofal plant, cyn ysgol a meithrin i ysgolion yn eu lle mewn ffordd gyson ar draws Cymru.
38. Nododd rhai o'r rheini a gyfwelwyd mewn SABau mai'r unig adeg y byddent yn cael eu hysbysu o anghenion dysgwyr cyn iddynt gofrestru yw pe byddai ganddynt ddatganiad, ac weithiau, mai'r unig adeg y byddent yn cael gwybod am anghenion dysgwyr yr oeddent wedi cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy yw pe byddai dysgwyr yn datgelu'r anghenion hynny wrth gofrestru (neu ar ôl hynny os na fyddai dysgwyr yn datgelu anghenion). Nododd rhai SABau bod gwybodaeth ynghylch AAA dysgwyr yn cael ei throsglwyddo iddynt mewn ffordd systematig gan rai ALLau ond nid gan eraill. Mae hyn yn awgrymu bod cyfleoedd i hyrwyddo arferion mwy cyson o ran rhannu gwybodaeth rhwng ALLau a SABau. Mae canfyddiadau'n awgrymu hefyd bod SABau ac ysgolion o'r farn bod rôl Gyrfa Cymru yn bwysig wrth gynorthwyo trosglwyddo ôl-16.

Heriau

39. Yn erbyn y cefndir hwn o ran canfyddiadau ymarferwyr ynghylch effeithiolrwydd cyffredinol y system AAA yng Nghymru, adroddwyd am sawl maes yn gyson fel meysydd heriol. Roedd un maes heriol nodedig yn ymwneud â'r amserlen benodedig rhwng adnabod yr angen am asesiad statudol a chwblhau proses yr asesiad, a ystyriwyd yn rhy hir i nifer o ddysgwyr ac nad yw'n bodloni disgwyliadau rhieni ar hyn o bryd. Cyfeiriodd ymatebwyr yn gyson at y ffaith bod y mynediad i nifer o wasanaethau iechyd yn gyfyngedig iawn ar hyn o bryd yn y rhan fwyaf o ardaloedd a bod yr amser y mae'n ei gymryd i gyfeirio yn gallu bod yn rhy hir. Roedd rhai o'r farn bod ansawdd SEP yn faes sy'n cynnig her bellach, gyda rhai yn adrodd bod arfer da mewn rhai lleoliadau, gwasanaethau a rhanbarthau, ond gyda beirniadaeth ynghylch arferion, systemau a gwasanaethau yn amlwg hefyd. Ystyriwyd bod datganiadau'n rhy eang a bod eu hamcanion yn aneglur, na chânt eu

diweddarau mewn ffordd briodol mewn sawl achos ac nad ydynt yn ddigon ymatebol i anghenion dysgwyr sy'n newid.

40. Mae'n nodedig bod SABau/CAAau a BILlau hefyd wedi adrodd am heriau wrth iddynt ryngweithio gydag ALLau ac ysgolion: roedd llai na hanner yr ymatebwyr o SABau/CAAau a BILlau yn cytuno bod perthnasoedd gwaith effeithiol yn eu lle, a nodwyd anawsterau gan golegau wrth iddynt sicrhau eu bod yn dod yn ymwybodol o AAA/AAD dysgwyr yn ddigon cynnar.
41. Mae'n amlwg bod y Ddeddf newydd yn ceisio rhoi sylw i nifer o'r meysydd heriol hyn, er enghraifft trwy gyfrwng y trefniant newydd ar gyfer CDUau sy'n cyflwyno un system i bob dysgwr sydd ag ADY ac sy'n mynnu bod cynlluniau'n cael eu cynnal nes bydd unigolion yn 25 oed, pan fo'r unigolyn ifanc yn parhau mewn addysg bellach. Ymhellach, nod y Ddeddf yw creu system fwy amserol ac ymatebol lle y nodir anghenion dysgwyr yn gynharach, a bod darpariaeth yn cael ei rhoi yn ei lle yn gyflymach. Fodd bynnag, mae'r ymchwil yn amlygu'r ffaith na cheir cytundeb llwyr ynghylch effeithiolrwydd y system AAA fel y mae'n bodoli ar hyn o bryd, a bod anghysondebau o ran yr arfer.

Yr iaith Gymraeg

42. Mae canfyddiadau'r gwaith ymchwil yn awgrymu bod rhan fwyaf yr ysgolion a'r adrannau addysg ALI yn cytuno bod trefniadau asesu ar gael trwy gyfrwng y Gymraeg i ddysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a'r rhai sydd â datganiadau. Efallai nad yw'n peri syndod bod ymatebwyr o ysgolion cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol na'r rhai o ysgolion cyfrwng Saesneg i gytuno bod prosesau asesu ar gael trwy gyfrwng y Gymraeg pan ofynnir amdanynt. Fodd bynnag, roedd cyfweiliadau gydag ymarferwyr sy'n gweithio mewn lleoliadau cyfrwng Cymraeg yn dangos eu bod yn teimlo bod diffyg adnoddau sgrinio ac asesu AAA cyfoes ac addas i'r oedran ar gael yn Gymraeg, sy'n awgrymu bod hwn yn faes lle y mae gofyn sicrhau gwelliant. Ymhellach, roedd cyfrannau sylweddol o'r rheini o BILlau ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol ALLau a ymatebodd i'r arolwg wedi ateb 'ddim yn gwybod' neu 'ddim yn cytuno nac yn anghytuno' wrth ateb cwestiynau a oedd yn ymwneud ag asesu trwy gyfrwng y

Gymraeg, ac mae'n bosibl bod hyn yn adlewyrchu eu hymwybyddiaeth neu eu cyswllt cyfyngedig gyda'r mater.

43. O ran safbwyntiau cyffredinol am brosesau asesu, roedd ymatebwyr o ysgolion cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol na'r rhai o ysgolion cyfrwng Saesneg o gytuno bod y prosesau asesu ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu yn y blynyddoedd cynnar/a mwy yn effeithiol. Gallai hwn fod yn faes y byddai o fudd cynnal gwaith ymchwil dilynol ynddo er mwyn ystyried y rhesymau dros hyn.
44. Mae'r canfyddiadau'n dangos bod ymatebwyr i'r arolwg yn fwy tebygol o gytuno nag o anghytuno bod SEP ar gael trwy gyfrwng y Gymraeg i ddysgwyr sydd â datganiadau a'r rhai sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy. Roedd ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol nag ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd cyfrwng Saesneg o gytuno bod SEP trwy gyfrwng y Gymraeg ar gael pan ofynnir amdano ar gyfer dysgwyr sydd â datganiadau a'r rhai sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a gweithredu yn y blynyddoedd cynnar/a mwy. Mae hyn yn debygol o adlewyrchu'r ffaith eu bod yn fwy cyfarwydd â'r SEP cyfrwng Cymraeg a'r cymorth sydd ar gael yn gyffredinol (gan gynnwys ar gyfer AAA). Fodd bynnag, roedd cyfran nodedig o'r ymatebwyr mewn ysgolion arbennig yn anghytuno bod SEP cyfrwng Cymraeg ar gael i ddysgwyr sydd â datganiadau. Gallai hyn fod yn gysylltiedig â chanfyddiadau'r astudiaethau achos, a oedd yn awgrymu nad yw cymorth bob tro ar gael trwy gyfrwng y Gymraeg, yn bennaf oherwydd materion yn ymwneud â chapasiti mewn rolau penodol, yn enwedig staff arbenigol. Mae hyn yn awgrymu bod angen rhoi ystyriaeth bellach i sgiliau Cymraeg ymarferwyr sy'n gweithio yn y system AAA, a cheir goblygiadau posibl ar gyfer recriwtio a hyfforddiant. Yn yr un modd ag asesu, roedd cyfrannau sylweddol o ymatebwyr wedi ateb 'ddim yn gwybod' i gwestiynau ynghylch SEP cyfrwng Cymraeg, sy'n dynodi eu cyswllt cyfyngedig gyda'r agwedd hon ar y system. Gallai hyn adlewyrchu diffyg gwybodaeth ymhlith ymarferwyr hefyd ynghylch y sgiliau Cymraeg sy'n bodoli yn eu gweithlu a'r cymorth y gellir ei ddarparu yn Gymraeg os gofynnir amdano.

45. O ran safbwyntiau cyffredinol ynghylch SEP, roedd ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol na'r rhai o ysgolion cyfrwng Saesneg o gytuno bod SEP yn cael ei ddarparu yn y lleoliad mwyaf priodol. Fodd bynnag, roedd ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd cyfrwng Saesneg yn llawer llai tebygol o gytuno: bod SEP yn cael ei ddarparu mewn ffordd amserol; bod SEP yn cael ei ddarparu yn y lleoliad mwyaf priodol; bod y system bresennol yn galluogi dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy i wireddu eu llawn botensial. Gallai'r gwahaniaethau hyn, a'r rhesymau tybiedig drostynt, ynghyd â champau gweithredu posibl, fod yn faes y byddai o fudd ymchwilio iddo ymhellach mewn unrhyw waith ymchwil dilynol.
46. Roedd ymatebwyr i'r arolwg yn fwy tebygol o gytuno nag o anghytuno bod prosesau adolygu ar gael trwy gyfrwng y Gymraeg i ddysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy neu'r rhai sydd â datganiadau. Fodd bynnag, yn yr un modd â'r cwestiynau ynghylch asesu ac SEP, roedd cyfran uchel o ymatebwyr mewn rhai sectorau wedi ateb 'ddim yn gwybod' neu 'ddim yn cytuno nac yn anghytuno'. Yn yr un modd ag asesu a SEP, roedd ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol na'r rhai o ysgolion cyfrwng Saesneg i gytuno bod adolygiadau cyfrwng Cymraeg ar gael pan ofynnir amdanynt. Roedd canfyddiadau o'r astudiaethau achos yn awgrymu y cynhelir adolygiadau trwy gyfrwng y Gymraeg pan ofynnir am hyn, er bod y sawl a gyfwelwyd wedi nodi hefyd bod y gallu i ddarparu mewnbwn yn Gymraeg yn dibynnu ar sgiliau Cymraeg staff.
47. O ran safbwyntiau cyffredinol ynghylch prosesau adolygu, roedd ymatebwyr o ysgolion prif ffrwd cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol na'r rhai o ysgolion cyfrwng Saesneg o gytuno: bod prosesau adolygu ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy yn effeithiol; bod prosesau adolygu yn defnyddio PCP mewn ffordd effeithiol ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy a gweithredu yn y blynyddoedd cynnar/a mwy. O ran gweithio gydag eraill, roedd ysgolion prif ffrwd cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol nag ysgolion cyfrwng Saesneg o gytuno y ceir eglurder o ran y cyfrifoldebau o fewn y system bresennol ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu gan yr ysgol/a mwy. Yn ogystal,

roeddent yn llawer mwy tebygol o gytuno eu bod yn cael y wybodaeth sydd angen arnynt ar gyfer dysgwyr sy'n cael eu cynorthwyo trwy gyfrwng gweithredu yn y blynyddoedd cynnar/a mwy. Gallai fod o fudd ymchwilio ymhellach i'r gwahaniaethau hyn mewn unrhyw waith ymchwil dilynol.

48. Roedd ysgolion prif ffrwd cyfrwng Cymraeg yn llawer mwy tebygol nag ysgolion cyfrwng Saesneg o gytuno: bod pobl ifanc yn cael eu cynorthwyo i ddeall penderfyniadau ac i gymryd rhan mewn penderfyniadau sy'n effeithio arnynt; a bod pobl ifanc yn cael cynnig y cyfle i fynegi pryderon. Gallai fod o fudd ymchwilio ymhellach i'r gwahaniaethau hyn mewn unrhyw waith ymchwil dilynol gyda dysgwyr.
49. Roedd ymarferwyr mewn lleoliadau cyfrwng Cymraeg wedi cyfeirio at ddiffyg offerynnau asesu cyfoes ac addas i'r oedran yn Gymraeg yn gyson. Mae hyn yn awgrymu bod angen i Lywodraeth Cymru ystyried sut y byddai modd bodloni hyn yn y dyfodol (e.e. trwy gomisiynu datblygiad adnoddau sgrinio ac asesu cyfrwng Cymraeg).
50. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu y ceir diffyg capasiti i gynnig y ddarpariaeth (SEP) trwy gyfrwng y Gymraeg mewn rhai ardaloedd. Bydd y Ddeddf yn mynnu bod ALLau yn parhau i adolygu'r ddarpariaeth (DDdY), gan gynnwys digonolrwydd DDdY yn Gymraeg. Yn ogystal, mae'r Ddeddf yn rhoi dyletswydd ar Weinidogion Cymru i drefnu adolygiadau o ddigonolrwydd DDdY yn Gymraeg bob pum mlynedd, a bod adroddiadau ynghylch canlyniad yr adolygiadau yn cael eu paratoi a'u cyhoeddi.
51. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi gwybodaeth am sgiliau'r gweithlu yn ddiweddar (Llywodraeth Cymru, 2018b).¹¹ Mae canfyddiadau'r gwaith ymchwil hwn yn awgrymu bod angen ystyried y goblygiadau o ran hyfforddiant a recriwtio yn y sector efallai. Yn ogystal, awgrymodd ALLau bod lefel y galw am SEP cyfrwng Cymraeg yn isel, ond efallai y bydd Llywodraeth Cymru yn dymuno ystyried pa mor systematig y caiff hyn ei asesu fel rhan o'r broses o adolygu cynlluniau strategol Cymraeg mewn addysg ALLau, yn ogystal ag yn benodol mewn perthynas â'r dyletswyddau uchod yn y Ddeddf.

¹¹ Yn ddiweddar, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru wybodaeth am sgiliau'r gweithlu yn *Data am weithlu gwasanaethau arbenigol yr awdurdodau lleol ym maes anghenion addysgol arbennig: dadansoddiad* (Llywodraeth Cymru, 2018b). Gweler: <https://beta.gov.wales/local-authority-special-educational-needs-specialist-services-workforce-data> (Cyrchwyd 3 Hydref 2018)

Goblygiadau cyffredinol ar gyfer gweithrediad y Ddeddf

52. Mae canfyddiadau'n dangos bod ysgolion a sefydliadau eraill yn paratoi ar gyfer gweithredu newidiadau sy'n ymwneud â'r Ddeddf. Disgrifiodd nifer o gyfranogwyr y newidiadau sydd ar y ffordd fel rhai diwylliannol, gan gynnwys hyrwyddo pwysigrwydd sicrhau gwahanol safbwyntiau am ddysgu (e.e. trwy gyfrwng PCP). Fodd bynnag, mae'r canfyddiadau hefyd yn awgrymu bod ysgolion o'r farn y gallai rhai o'r newidiadau hyn fod yn feichus, a cheir pryderon ymhlith ymarferwyr ynghylch goblygiadau rhai agweddau o'r diwygiadau o ran pwysau amser.
53. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu bod rhai ysgolion eisoes yn defnyddio'u fersiynau eu hunain o CDUau, er na cheir templed cenedlaethol eto ac nad yw'r system ADY statudol wedi dod i rym eto. Er y ceir tystiolaeth bod rhai wedi dechrau defnyddio templedi CDU a beilotwyd gan ALLau law yn llaw â'r trefniadau presennol ar gyfer AAA, mae'n ymddangos bod rhai ysgolion yn defnyddio terminoleg CDU ac IEP yn gyfnewidiol ac efallai nad oes ganddynt ddealltwriaeth glir o'r newidiadau sydd ar y ffordd i gynlluniau. Gallai hyn gael goblygiadau ar gyfer y ffordd y bydd Llywodraeth Cymru yn cyfathrebu gyda'r sector addysg ynghylch datblygu a chyflwyno CDUau statudol.
54. Mae'r memorandwm esboniadol (Llywodraeth Cymru, 2018a) yn nodi 'ar gyfer rhan fwyaf y plant sydd ag ADY ac sy'n derbyn gofal, bydd y Ddeddf yn mynnu bod eu CDU yn cael ei gynnwys yn y cynlluniau addysg personol (PEPs) a luniwyd ar gyfer y dysgwyr hyn fel rhan o'u cynlluniau gofal a chymorth (CSP).' Roedd canfyddiadau o'r astudiaethau achos yn dangos bod rhai o'r rhai a gyfwelwyd mewn ysgolion yn ansicr ynghylch a fyddai prosesau adolygu ar gyfer PEPs a CDUau yn parhau i fod ar wahân neu a fyddent yn cael eu cyfuno yn y dyfodol. Gallai hyn awgrymu bod angen mwy o eglurder trwy gyfrwng y Cod ADY a Chod Ymarfer Rhan 6 (Plant sy'n Derbyn Gofal ac sy'n cael eu Lletya) (Llywodraeth Cymru, 2018c) Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014, o ran sicrhau bod sefydliadau yn deall newidiadau i brosesau.¹²

¹² Llywodraeth Cymru, 2018c. Cod Ymarfer Rhan 6 (Plant sy'n Derbyn Gofal ac sy'n cael eu Lletya) Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014. Fersiwn 2 – Ebrill 2018. Ar gael trwy droi at: <http://gov.wales/docs/dhss/publications/180328pt6en.pdf> (Cyrchwyd 8 Tachwedd 2018)

55. Mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod canfyddiad o ddiffyg capasiti o fewn BILlau ac ystyrir bod hyn yn cyfyngu ar y graddau y gall gweithwyr iechyd proffesiynol gymryd rhan mewn prosesau sy'n ymwneud ag AAA. Gallai hyn gael goblygiadau o ran y ffordd y caiff rôl gweithwyr iechyd proffesiynol yn y system newydd ei gyfathrebu i BILlau a phartneriaid eraill.
56. Mae canfyddiadau'n awgrymu bod rhai rhieni/gofalwyr o'r farn anghywir y bydd derbyn datganiad AAA cyn gweithrediad y Ddeddf yn galluogi dysgwyr i 'sicrhau' cymorth na fyddai modd iddynt ei sicrhau fel arall. Mae hyn yn awgrymu y gallai Llywodraeth Cymru ystyried lledaenu negeseuon sy'n egluro'r agwedd hon ar y diwygiadau efallai.
57. Mae'r ymchwil hwn wedi canolbwyntio ar gasglu safbwyntiau ymarferwyr am agweddau amrywiol ar y system AAA, gyda'r nod o gynnal gwaith ymchwil dilynol tebyg yn y dyfodol fel rhan o asesiad o'r diwygiadau arfaethedig. Roedd cyfranogwyr yn croesawu'r cyfle i gymryd rhan yn yr ymchwil ac roeddent yn pwysleisio pwysigrwydd ceisio safbwyntiau dysgwyr a rhieni/gofalwyr hefyd fel defnyddwyr gwasanaeth, er mwyn cael darlun mwy clir o effaith y Ddeddf maes o law.